

УДК 351.761.3(091)

А. В. Вагин

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ТА ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

У «Концепції державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 роки» констатується, що протягом останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до подальшого загострення проблем, пов'язаних з незаконним обігом (культивування наркотиковмісних рослин, розробка, виробництво, відпуск, виготовлення, зберігання, розподіл, торгівля, використання, переміщення на території України та за її межами) наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що створює безпосередню загрозу генофонду нації, забезпеченню правопорядку, національній безпеці країни.

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів тягне за собою цілий комплекс проблем медичного, соціального, правового, економічного, психологічного характеру. Деградація особи, що вживає наркотики, у купі з широким охоптом усіх верств суспільства та стрімким ростом робить наркоправопорушення без перебільшення національним лихом.

Спеціалісти давно прогнозують: якщо ситуація не зміниться, суспільство розділиться на дві рівні половини – здорову і хвору на наркоманію. І першій доведеться обслуговувати другу.

Боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів присвячено багато міжнародних і вітчизняних актів, що викликає складності їх тлумачення і застосування. Історично законодавство України в цій сфері розвивалося непослідовно. Тому вивчення проблем адміністративної відповідальності за незаконне придбання, зберігання або вживання наркотичних засобів або психотропних речовин нині особливо актуально.

Дана тема знаходиться на стику публічних та приватних інтересів. А в умовах переходу від тотального державного контролю над усіма сферами життя до громадянського суспільства дуже важко визначити межу втручання держави в приватне життя громадян і вирішити, чи повинна держава забороняти своїм громадянам придбання або зберігання наркотиків для особистого вживання, а також само їх вживання.

Неоднозначність відповіді на це питання підтверджується тривалими спорами вчених, а також тим, що, наряду з проведенням на Заході референдумів про легалізацію обігу наркотиків, в Україні заборонено їх немедичне вживання.

Сьогодні все ще дуже мало робіт, присвячених питанням саме адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з незаконним придбанням, зберіганням, вживанням наркотичних засобів або психотропних речовин.

В Україні традиційно акцент у боротьбі з наркоправопорушеннями робиться на мірах кримінальної відповідальності, тому більшість досліджень у цій сфері присвячено питанням кримінальної, а не адміністративної відповідальності.

Історично Українська держава не розглядала НЗПР як самостійний об'єкт правопорушень, не регулювала і не встановлювала відповідальності за незаконні дії з ними. Лише значно пізніше, коли почалося велике зростання незаконного поширення та вживання наркотиків, а також інтеграція в міжнародне товариство, були визначені правові засади державної політики у сфері НЗПР.

Відомими та цікавими є факти, що у Стародавній Русі вживання зілля відбувалося виключно в обрядових та лікувальних випадках. Порядок поширення зілля та відповідальність за його незаконний обіг визначався спочатку язичними жерцями, волхвами та ведунами, потім – православними священнослужителями (наприклад, «Устав «О десятинах, судах и людях церковных»).

У XV–XVII ст.ст. відповідальність за порушення порядку із зіллям набувала подальшої систематизації і була відокремлена в главу великоруських законів (Судебники 1497 р. та 1550 р.). Функції контролю за обігом зілля відібрали від Церкви, і за них почала відповідати світська монарша влада (Соборное уложение 1649 р.).

У часи Російської імперії (сер. XVII ст. – поч. XX ст.) були початі перші (іноді – суперечливі та непослідовні) спроби з упорядкування обігу наркотиків, поступового розвитку та систематизації антинаркотичного законодавства (Устав Благочиния 1782 р., Статут «О наказаниях, налагаемых мировым судьям» 1864 р., Указ «О мерах борьбы с опиумокурением» 1915 р.). Контроль над обігом наркотиків здійснювали МВС та Церква, спеціалізованих органів у цій сфері ще не було.

Лише у Радянській державі (1917–1991 рр.) була сформована та дістала розвитку наступальна державна антинаркотична політика. Трапилася докладна регламентація мір боротьби з незаконним обігом наркотиків, диференціація наркотиків та відповідальність за окремі дії з ними, продовжена уніфікація та кодифікація союзних та республіканських адміністративно- та кримінально-правових норм антинаркотичного законодавства (постанова РНК від 31.07.1918 р. «О борьбе со спекуляцией кокаином»; від 06.11.1924 р. «О мерах регулирования торговли наркотическими веществами»; ЦВК и РНК СРСР від 23.05.1928 р. «О мерах регулирования торговли наркотическими веществами»; від 27.11.1934 р. «О запрещении посевов опийного мака и индийской конопли»; Президії ВР СРСР від 27.01.1965 р. «Об усилении борьбы с незаконным изготовлением и распространением наркотических средств»; РМ СРСР від 02.04.1974 р. «О мерах по дальнейшему усилению борьбы с распространением наркомании»). Указом Президії ВР СРСР від 25.04.1974 р. «Об усилении борьбы с наркоманией» вперше була встановлена адміністративна відповідальність за споживання наркотичних засобів без призначення лікаря.

Акцент у боротьбі з незаконним обігом наркотиків вже в цей період був зроблений на кримінально-правових межах боротьби, характерною рисою чого є використання адміністративної преюдиції (КК РРФСР 1922 р., 1926 р.,

1960 р., КпАП РРФСР 1984 р.). Указ Президії ВР РРФСР від 29.06.1987 р. вперше установив можливість визволення від адміністративної відповідальності в разі добровільної здачі наркотичного засобу чи добровільного звернення в медичний установу у зв'язку з його використанням. Законом РРФСР від 05.12.1991 р. була усунута відповідальність за використання наркотичних засобів без призначення лікаря. У цей період відбулося становлення спеціальних органів, протидіючих незаконному обігу наркотиків. Вони існували в системі ВНК, Держплану, РНК, а в подальшому боротьба з незаконним обігом наркотиків стала головною проблемою МВС: служби боротьби з крадіжками, а потім – кримінального розшуку.

У міру приєднання Росії до антинаркотичних міжнародних актів (Єдиної Конвенції про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції про психотропні речовини 1971 р., Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу НСПВ 1988 р.) національним законодавством розширювалося та деталізувалося коло наркоправопорушень [4].

У пострадянські часи (після 1992 р.) неухильний зріст незаконного поширення та використання НСПВ було офіційно признано загрозою здоров'ю нації та безпеці країни. Були видані основні акти, що по-новому визначили правові основи державної політики у сфері обігу НСПВ та протидії їх незаконному обігу, встановили адміністративну та кримінальну відповідальність за весь спектр незаконних діянь з наркотиками [3].

Проблема адміністративної відповідальності має особливий практичний інтерес, оскільки сьогодні норми, встановлюючи адміністративну відповідальність за незаконне придбання, зберігання, вживання наркотичних засобів, фактично не діють.

Об'єм та характер незлочинних проявів у реальному житті сучасного суспільства значно ширше, ніж кримінальних, і в загальній кількості усіх зареєстрованих правопорушень адміністративні проступки складають дев'ять десятих, тобто лише одна десята частина припадає на злочинні прояви.

У зв'язку з бездіяльністю норм КУАП сформувалась думка про крайню неефективність мір адміністративної відповідальності в боротьбі з наркоправопорушеннями, їх недооцінка не дозволяє повноцінно боротися з незаконним обігом наркотичних засобів. Таким чином, аналіз причин такої бездіяльності, їх усунення вкрай важливе та необхідне саме тепер.

Література

1. Кримінальний кодекс України // ВВР. – 2001. – № 25-26.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (із змін.) // ВВР. – 1984. – Додаток до № 51.
3. Акопов В.И., Маслов Е. Право в медицине. – М., 2002.
4. Назарук М.В. Административная ответственность за незаконное приобретение, хранение, потребление наркотических средств или психотропных веществ. – Тюмень, 2004.